

Tural Sultan oğlu HƏSƏNLİ
magistrant, Azərbaycan Universiteti
hesenovtural@yahoo.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA VERGİ SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Vergi siyasəti hər bir dövlətin öz funksiyalarını yerinə yetirməsi üçün başlıca maddi əsaslar yaradır. Onun vasitəsilə əhalinin, təsərrüfat subyektlərinin və dövlətin mənafeləri uzlaşdırılır. Vergi siyasətinin reallaşdırılması əsasında maliyyə resurslarının yenidən bölüşdürülməsi yolu ilə iqtisadiyyatın davamlı inkişafı, sosial layihələrin ahəngdar maliyyələşdirilməsi kimi mühüm vəzifələr yerinə yetirilir. Ona görə də milli iqtisadiyyatın inkişafı səviyyəsi və meyilləri nəzərə alınmaqla vergi siyasəti daim təkmilləşdirilir. Hazırkı dövrdə Azərbaycanda “Yaşıl Dəhliz” proqramının və müasir elektron xidmətlərin təşkili vergi ödəyiciləri ilə vergi xidməti orqanlarının əməkdaşlığını genişləndirmişdir. Bu da ölkəmizdə aparılan vergi siyasətinin səmərəliliyini yüksəldir.

Açar sözlər: vergi, gəlir, büdcə, maliyyə, islahat, uçot.

Dövlətin vergi siyasəti cəmiyyətin ayrı-ayrı sosial qruplarının maliyyə ehtiyaclarını ödəmək, habelə ölkənin vergitutma sisteminin inkişafı məqsədi ilə ölkənin vergi sistemini formalaşdırmaq üçün dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi, maliyyə və hüquqi tədbirlərin məcmusudur. Onun məqsədlərinə ölkədəki sosial-iqtisadi vəziyyət, siyasi qüvvələrin balansı təsir göstərir ki, onlar da iqtisadiyyatın inkişafının müəyyən mərhələsində dövlətin seçdiyi strategiyadan asılı olaraq dəyişə bilərlər.

Dövlətin seçdiyi sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasından asılı olaraq vergi siyasəti iqtisadi inkişafı stimullaşdırır və ya cəmləndirə bilər. Sosial proqramlara ayrılan xərclərin artırılması, səhiyyə və təhsil islahatları, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi, investisiyalar üçün əlverişli mühitin yaradılması, bütün bunlar vergi mexanizmlərindən istifadə etməklə mümkündür. Vergilərdən istifadə etməklə müxtəlif sosial-iqtisadi problemlər həll olunur, iqtisadiyyatın struktur yenidənqurulması həyata keçirilir, iqtisadi inkişafın müəyyən olunmuş tempi saxlanılır.

Siyasi partiyaların proqramlarında vergilərlə bağlı müddəalar vardır, çünki seçilmiş vergi siyasəti hər bir vətəndaşın sosial rifahına təsir göstərir. Hökumətə vətəndaşların etimadı və dəstəyinin səviyyəsi vergitutma sisteminin düzgün seçilmiş məqsəd və metodundan asılıdır. A.V. Aronov və V.A. Kaşinin qeyd etdiyi kimi, M. Tetçer bərabərləşdirici vergi tətbiq etmək cəhdinə görə Britaniyanın siyasi həyatında aparıcı rolunu itirdi. Bunun əksinə olaraq, 2017-ci ildə ABŞ-da Donald Trampın təklif etdiyi vergi islahatının qəbulundan sonra (gəlir vergisi dərəcəsinin 35%-dən 21%-ə endirilməsi, biznes üçün güzəştlər) prezidentin reytingi yüksəldi [3, s.108].

Vergi siyasətini həyata keçirmək üçün vergi strategiyasından (gələcək üçün vergi sisteminin inkişafı konsepsiyalarının işlənilməsi və hazırlanması) və vergi taktikasından (cari məqsədlərə nail olmaq) istifadə olunur. Dövlətin vergi siyasətinin həyata keçirilməsinin konkret forma və üsullarının seçimi dövlətin qarşısına qoyulan məqsədlərlə müəyyən edilir. Vergi siyasətinin məqsədlərindən asılı olaraq dövlətlər onun inkişaf etdirilməsi üçün modellər seçirlər. Vergi siyasətinin üç əsas modeli vardır.

Maksimum vergilər siyasəti güzəştlərin sayını və həcmi azaltmaqla yüksək vergi dərəcələrinin müəyyən edilməsi ilə xarakterizə olunur. Büdcəyə vergi daxilolmalarının artımını təmin edir. Adətən fəvqəladə hallar zamanı tətbiq olunur. Sovetlər birliyində Böyük Vətən müharibəsi illərində subaylardan, tənhalardan və kiçik ailəli vətəndaşlardan vergi yığılırdı ki, bu da büdcəyə əlavə vəsait cəlb etməyə imkan verirdi.

İqtisadi inkişaf siyasəti iqtisadi artımı və istehsalın inkişafını stimullaşdırmaq məqsədilə vergi yükünün azaldılmasından ibarətdir. Belə siyasət iqtisadi böhrana çevrilmək təhlükəsi yaranan iqtisadi durğunluğun gözləndiyi bir vaxtda həyata keçirilir. Vergi siyasətinin "Reaqomika" adlanan oxşar üsullarından, xüsusən də 20-ci əsrin 80-ci illərinin əvvəllərində ABŞ-da istifadə edilmişdir. Vergi yükünün həddən artıq azaldılması ilə həyata keçirilən belə siyasətin mümkün mənfi nəticələri gəlirlərin azalması və büdcə kəsirinin formalaşması, sosial proqramların azalması ilə özünü göstərə bilər ki, bu da cəmiyyətdə bərabərsizliyin və sosial gərginliyin artmasına səbəb olur.

Vergi siyasəti fiskal, iqtisadi və sosial məqsədlər arasında, yüksək vergi yükü ilə vətəndaşların sosial müdafiəsinin təmin edilməsi arasında tarazlığın tapılmasını ifadə edir və vergi güzəştlərinin məqsədyönlü şəkildə təmin edilməsini və sosial müavinətlərin ədalətli bölüşdürülməsini nəzərdə tutur [4, s.71].

Azərbaycanda həyata keçirilən vergi siyasəti vergi yükünün azad edilməsinə, vergi ödəyicilərinə müxtəlif imtiyazlar verilmədən xərclərin artmasına nail olunmasına, ölkədə şəffaf investisiya mühitinin yaradılmasına, vergi ödəyicilərinə bərabər münasibətin təmin edilməsinə, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə və bütün bu kontekstdə vergitutma sisteminin təkmilləşdirilməsinə əsaslanır. Dövlətin həyata keçirdiyi vergi siyasətinin səmərəli olması üçün ilk növbədə onun formalaşdırılması prinsipləri nəzərə alınmalıdır. Ölkəmizdə həyata keçirilən vergi siyasəti aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

- vahid vergi qanunvericiliyi bazasının formalaşdırılması və vergi mədəniyyətinin yüksəldilməsi;
- vergi ödəyicilərinin işlərini asanlaşdıran və hüquqlarını böyük dərəcədə qoruyan uyğun sistem yaratmaq;

- vergi orqanları ilə digər dövlət orqanları arasında hibrid münasibətlərin qurulması;
- vergi qanunvericiliyinin unifikasiyasının əsas prinsipinə təsir etmədən beynəlxalq təcrübəni öyrənmək və onu mövcud vergi sisteminə tətbiq etmək;
- sahibkarlıq və investisiya fəaliyyətinin təşviq edilməsi.

Müəyyən edilmiş prinsiplərə uyğun olaraq həyata keçirilən Azərbaycan Respublikasının vergi siyasətinin əsas məqsədləri respublikamızda azad iqtisadi fəaliyyətin təmin edilməsindən, ölkənin ixrac potensialının artırılmasından, səmərəli investisiya mühitinin inkişafına təkan verilməsindən, vergi sisteminin informasiya təminatını verilənlər bazasında sistemləşdirməkdən, vergidən yayınma hallarının qarşısının alınması üçün nəzarət və hesabatlılıq tədbirlərinin gücləndirilməsindən və s. ibarətdir.

Azərbaycanda vergi siyasətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün mütəmadi olaraq qabaqlayıcı tədbirlər həyata keçirilir. Bu gün iqtisadi inkişaf perspektivindən ən mühüm dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən vergi siyasəti istiqamətləri aşağıdakılardır:

- milli siyasətin həyata keçirilməsinə şərait yaratmaq üçün stimullaşdırma və ya məhdudlaşdırma vasitələri ilə iqtisadi və sosial təkrar istehsalı tənzimləmək.
- müvafiq qurumların öz funksiyalarını daha yaxşı yerinə yetirmək və iqtisadi və sosial siyasətlə müəyyən edilmiş məqsədlərə nail olmaq üçün müvafiq səviyyələrdə maliyyə resurslarına malik olmasını təmin etmək;
- büdcə gəlirlərinin tənzimlənməsində dövlətin iştirakını təmin etmək [5,s.83].

Məlum olduğu kimi, ölkədə müxtəlif vergi islahatlarının aparılmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri də vergi siyasətidir. Bununla bağlı inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən də görmək olar ki, vergi sahəsində hər 5-7 ildən bir müxtəlif islahatlar aparılır və hər 2-3 ildən bir mövcud vergi qaydalarına əməl olunma dərəcəsi diqqətlə təhlil edilir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Vergi Xidməti çevik idarəetmə sisteminə malik qurumlardan biridir. Son ildə xidmətin strukturuna nəzər salsaq görürük ki, idarəçiliyin asanlaşdırılmasına yönəlmiş çoxlu islahatlar olub. Vergi xidmətlərindən istifadə zamanı vaxt itkisi azaldılmışdır. Vergi xidməti öz sistemlərində tez-tez müasir innovasiyalardan istifadə edir [2, s. 86].

Elektron xidmətlərin inkişafı vətəndaşlarla vergi məmurları arasında üzbəüz ünsiyyətin minimuma endirilməsinə kömək etməklə vergi şəffaflığının inkişafına öz töhfəsini verib. Hazırda Azərbaycan vergi ödəyicilərinin istifadə etdiyi elektron xidmətlərin sayı 65-ə yüksəlib. Faktiki olaraq vergi ödəyicilərinin bəyannamələrinin 97%-i elektron qaydada göndərilir. Təbii ki, hər kəs elektron xidmətlərdən istifadəni müsbət qarşılamır. Təhlillər müəyyən edib ki, yüksək yaş qruplarından olan vergi ödəyiciləri bu xidmətlərdən istifadə etməkdə çətinlik çəkirlər. Ona görə də bu məsələlərin həlli üçün Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Vergi Ödəyicilərinə Xidmət Mərkəzi yaradılmışdır. Bu mərkəzlərdə vətəndaşlar bütün xidmətlərdən pulsuz istifadə edə bilərlər. Xidmətdən istifadə edərkən bəzən müəyyən çətinliklər yaranır. Yeni qanunvericilik və ya hər hansı dəyişiklik tətbiq olunarsa, işçilərə tam məlumat verilməyəcək. Onu da qeyd edək ki, hər hansı vergi pozuntusu zamanı Mərkəzin şifahi cavablarına etibar etmək olmaz. Yəni ödəyici vergi qanunvericiliyinə əməl etməməklə cinayət törədirsə, o, idarəyə yazılı müraciət etməlidir və aldığı rəsmi yazılı cavab onun məsuliyyətdən azad edilməsinə əsas verə bilər. Məcəllədə aydın göstərilir ki, qanunvericilik aktları arasında ziddiyyət yaranarsa, o, ödəyicinin xeyrinə həll edilməlidir. Bütövlükdə, xidmət vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi sahəsində fəaliyyətini daha da genişləndirməlidir.

Vergi islahatlarının əsas istiqamətlərini təhlil edərkən, son üç ildə aparılan islahatlara nəzər saldıqda görürsünüz ki, bu sahədə şəffaflığın artırılması, elektron xidmətlərin əlçatanlığının təmin edilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür. Bundan əlavə, 2014-cü ildən ASAN imzadan istifadəyə keçid vergi ödəyicilərinə dünyanın istənilən yerindən evdən çıxmadan rahat işləməyə imkan verib. Maraqlıdır ki, vergi sistemində aparılan bu islahatlar təkcə ölkə səviyyəsində deyil, dünya səviyyəsində də yüksək qiymətləndirilir.

Dünya Bankının məlumatına görə, ölkəmiz elektron uçot sistemlərindən istifadə etməklə vergi ödəyicilərinə göstərilən xidmətlərə görə dünyada ilk 12-likdə yer alır. Son illər aparılan islahatlar arasında ən mühümü nağdsız ödənişlərə keçiddir. Odur ki, 2016-cı ilin dekabrında dövlət

başçısı tərəfindən qəbul edilən və 2017-ci ildən tətbiq edilən “Nağdsız ödənişlər haqqında” Qanun ölkəmizdə maliyyə şəffaflığının artırılması, qanunsuz əməliyyatların azaldılması və azad sahibkarlığın inkişafı məqsədi daşıyır. Qanunvericiliyə uyğun olaraq dövrü ödənişlərin nağdsız qaydada həyata keçirilməsi qərara alınmışdır. Bu ödənişlər vergilər və digər icbari ödənişlər, sığorta ödənişləri, dövlət qurumlarının ödənişləri, əksər müəssisə və təşkilatlar tərəfindən ödənilən əmək haqqı, stasionar xidmət ödənişləri, məktəb haqları, səyahət agentliyi ödənişləri və s.-dir. Bu qanunun qəbulu vergitutmanın qarşısını aldı. Bundan əlavə, müasir vergi islahatı sahəsində ən mühüm dəyişikliklərdən biri 2016-cı ilin dekabrında vergi qanunvericiliyinə edilən 201 dəyişiklik olmuşdur [7].

Onu da qeyd etmək ki, vergi islahatlarının istiqamətlərini təsdiq edən və vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi haqqında fərmana əsasən, bu sahədə islahatların konkret istiqamətləri müəyyən edilib. Müvafiq olaraq, 11 vergitoplama və idarəetmə layihə sahəsi və 21 islahat layihəsi sahəsi müəyyən edilmişdir. Seçilmiş sahələrin əsas məqsədləri yeni istehsal müəssisələrinin yaradılması, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, vergi uçotu sistemlərinin sadələşdirilməsi, şəffaflığın artırılması, vergi ödəyicilərinin elektron xidmətlərdən istifadəsinin genişləndirilməsi və ümumilikdə, iqtisadi fəaliyyətin faydalılığını davamlı şəkildə artıraraq, ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafına töhfə verməkdən ibarətdir.

Qeyd etmək olar ki, fəaliyyətdə olan Gəlirlər Departamenti vergi ödəyicilərinin uçotunun aparılması üsulunu sadələşdirmək üçün mütəmadi olaraq dəyişikliklər edir. Xüsusilə, model vergi ödəyicilərinin müəyyən edilməsi və bu fəaliyyətlərdən istifadə edilməsi islahatların əsas prinsipini təşkil edir. O, həmçinin digər vergi ödəyicilərini öz fəaliyyətlərini tənzimləməyə və şəffaf mühasibat uçotu aparmağa təşviq edir. Bu islahat növünün digər nümunəsi “Yaşıl Dəhliz” proqramıdır. Bu idarənin yaradılmasında əsas məqsəd məsuliyyətli vergi ödəyiciləri ilə əməkdaşlığı genişləndirmək, onlara rahat və sürətli xidmət göstərməkdir. “Yaşıl dəhliz” istifadəçiləri Vergilər Departamentinin təqdim etdiyi müxtəlif xidmətlərdən rahat şəkildə yararlanma, vergi orqanları ilə yazılı, şifahi, video və s. vasitəsilə əlaqə saxlaya bilərlər. Xüsusilə, vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzində xidmətdənkənar xidmətlər üçün müraciət edə bilərlər. Belə vergi ödəyiciləri həmçinin Gəlirlər Departamentinin Təhsil Mərkəzi tərəfindən vergi sahəsində təşkil olunan təlim, seminar, konfrans və tədbirlərdə ödənişsiz iştirak edə bilərlər. Bundan əlavə, həmin vergi ödəyiciləri vergi qanunvericiliyində və inzibatçılığında dəyişikliklər barədə dərhal məlumatlandırılır. Məqsəd belə vergi ödəyicilərinin sayını artırmaq və gələcəkdə oxşar fərqlər yaratmadan bütün vergi ödəyiciləri tərəfindən vergi öhdəliklərinin könüllü icrasına nail olmaqdır.

Əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycanda Ulu öndər H.Əliyevin 1993-2003-cü illər aralığında əsasını qoyduğu vergi siyasəti və onun həyata keçirilməsi məqsədilə aparılan islahatlar ölkəmizdə iqtisadi artımın sabitliyinə və güclənməsinə real zəmin yaratmışdır. Təbii ki, global təcrübə nəzərə alınmaqla, bu sahədə tədbirlər ardıcıl davam etdirilməlidir. Bu baxımdan hesab edirik ki, hazırda islahatların əsas istiqamətləri vergi qanunvericiliyinin sadələşdirilməsi, əməkhaqqının vergiyə cəlb olunması dərəcəsinin azaldılması, əlavə dəyər vergisi dərəcəsinin diferensiallaşdırılması olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 30 noyabr 2018-ci il.
2. Məmmədov F.Ə., Musayev A.F., Sadıqov M.M., Kəlbəyev Y.A., Rzayev Z.H. Vergilər və vergitutma, dərslik, Bakı, 2010, 479s.
3. Аронов А.В., Кашин В.А. Налоговая политика: учеб. пособие, М: ИНФРА-М, 2019. 544 с.
4. Черник Д.Г., Шмелев Ю.Д., Типалина М.В. Налоговая политика государства, учебник, М.: Издательство Юрайт, 2022, 471с.
5. Шкред А.В., Андреев Н.Ю., Меркулов С.В., Муравьева Л.А., Панов Е.Г. Налоговая история. М.: ИНТУИТ.РУ, 2020, 703 с.
6. http://www.taxes.gov.az/uploads/statistika/voxi_I-14i.pdf
7. <http://www.taxes.gov.az/modul.php?name=qanun&news=1225>
8. <https://investingeorgia.org/ru/georgia/taxation>
<https://www.transparency.org/gcb2013/country?country=georgia>

*Турал Султан оглы Гасанлы
магистрант, Университет Азербайджан*

Основные направления налоговой политики в Азербайджанской Республике

Резюме

Налоговая политика создает основную финансовую основу для выполнения каждым государством своих функций. Благодаря ей происходит согласование интересов населения, хозяйствующих субъектов и государства. выполняются такие задачи, как устойчивое развитие экономики и гармоничное финансирование социальных проектов. Поэтому налоговая политика постоянно совершенствуется с учетом уровня и тенденций развития национальной экономики. В настоящее время организация программы “Зеленый коридор” и современных электронных услуг в Азербайджане расширила сотрудничество между налогоплательщиками и налоговой службой. Это повышает эффективность налоговой политики, проводимой в нашей стране.

Ключевые слова: налог, доходы, бюджет, финансы, реформа, учет.

*Tural Sultan Hasanli
graduate student Azerbaijan University*

Main directions of tax policy in the republic of Azerbaijan

Summary

The tax policy creates the main financial basis for each state to perform its functions. Through it, the interests of the population, economic subjects and the state are reconciled. Based on the implementation of the tax policy, through the redistribution of financial resources, important tasks such as sustainable development of the economy and harmonious financing of social projects are performed. Therefore, the tax policy is constantly improved, taking into account the level and trends of the development of the national economy. Currently, the organization of the “Green Corridor” program and modern electronic services in Azerbaijan has expanded the cooperation between taxpayers and tax service authorities. This increases the efficiency of the tax policy conducted in our country.

Key words: tax, revenue, budget, finance, reform, accounting.